

Kuva Yliopistomuseo / Eero Roine.

Heikki Räisänen

*10.12.1941 †30.12.2015

Suomalaisen raamatuntutkimuksen uranuurtaja, emeritusprofessori Heikki Räisänen menehtyi nopeasti edenneeseen sairauteen 30.12.2015. Hän oli kuollessaan 74-vuotias.

Heikki Räisäsestä tuli 33-vuotiaana Uuden testamentin eksegetiikan professori Helsingin yliopistoon, ja tästä tehtävästä hän siirtyi eläkkeelle 2006. Yli puolet pitkästä professorikaudestaan Räisänen toimi Suomen Akatemian tutkijaprofessorina ja raamatuntutkimuksen huippuyksikön johtajana (1994–2005). Suomalaisen Tiedeakatemian jäseneksi teologian ja uskontotieteen ryhmään Räisänen kutsuttiin vuonna 1978.

Heikki Räisänen oli suomalaisista raamatuntutkijoista kansainvälisesti arvostetuin. Suomessa Räisänen oli yksi tunnetuimmista akateemisista teologeista – ja epäilemättä kiistellyin. Debattien keskeinen syy oli se, ettei Räisänen lähestynyt Raamatua jumalallisena ilmoituksena, vaan inhimillisenä tekstikokoelmana, jota tulee tutkia historia- ja raamatuntutkimuksen keinoin. Räisänen korosti hyvin johdonmukaisesti historiallisen raamatuntutkimuksen kriittistä tehtävää kirkossa ja yhteiskunnassa. Hän herätti ensimmäisen

kerran kiivasta julkista keskustelua jo 1960-luvun lopulla, kun hän esitti väitöslaisuutensa *lectio precursoriassa* kriittisiä näkemyksiä Jeesuksen neitseestäsyntymisen historiallisuudesta.

Professorikaudellaan Räisänen oli usein suomalaisten raamattudebattien keskellä, sillä hän suhtautui tutkimuksensa perusteella kriittisesti moniin muihinkin kristinuskon keskeisiin näkemyksiin, kuten ajatukseen Jeesuksen ylösnousemuksesta ja käynnistä tuonelaissa kuoleman jälkeen. Räisänen mukaan tällaiset näkemykset heijastavat väistämättä oman aikansa uskomusmaailmaa eikä niitä voi ongelmitta siirtää nykypäivään.

Fundamentalistisen raamatutulkinnan ongelmia Räisänen käsitteli seikkaperäisesti kirjassaan *Miten ymmärrän Raamatua oikein?* (1981) Kirjan keskeinen viesti on, että fundamentalistinen pyrkimys Raamatun ristiriitojen harmonisointiin synnyttää huomattavan paljon uusia ongelmia. Räisänen nosti esiin kirjoituksissaan myös Raamatun ”pimeitä puolia”, kuten Raamatun teksteissä paikoitellen esiintyvän homo- ja muukalaisvihamielisyyden. Räisänen kävi keskustelua tällaisista kysymyksistä popu-

laarien kirjojensa lisäksi erityisesti Vartija-lehdessä, jonka pitkäaikainen päätoimittaja hän oli.

Tutkijana Räisänen oli lahjakas, tarkka, innovatiivinen ja tuottelias. Varsinkin Suomen Akatemian tutkimusprofessorit antoivat hänelle mahdollisuuden keskittyä kansainvälisesti merkittävän tutkimuksen kirjoittamiseen. Räisänen oli hyvin monipuolinen tutkija. Uuden testamentin tekstien lisäksi hän kirjoitti tutkimuksia muun muassa Qumranin teksteistä, varhaisen kirkon harhaoppisista, Koraanista ja Mahatma Gandhista.

Kansainvälisesti näkyvään asemaan Räisänen nosti hänen tutkimuksensa apostoli Paavalin suhteesta juutalaiseen lakiin (*Paul and the Law*, 1983). Sen mukaan Paavali ei esittänyt aiheeseen johdonmukaista ratkaisua. Joissain yhteyksissä hän korosti Moosesen lain merkitystä, mutta torjui sen toisissa. Räisänen mukaan ristiriitaisten näkemysten taustalla olivat toisaalta Paavalin perustamien seurakuntien erilaiset tilanteet, toisaalta Paavalin oma kamppailu juutalaisen taustansa kanssa.

Toinen keskeinen alue Räisänen tuotannossa oli varhaisimman kristillisen ajattelun historia. Räisänen suhtautui kriittisesti sellaiseen ”Uuden testamentin teologiaan,” jossa etsittiin Uuden testamentin tekstejä yhdistävää keskusta tai punaista lankaa. Räisänen korosti yhteisen keskuksen sijasta varhaiskristillisen ajattelun moninaisuutta. Hänen vaihtoehtonsa perinteiselle Uuden testamentin teologialle oli kokonaisuus, jossa esitellään varhaisimman kristillisen ajattelun historia mahdollisimman kattavasti, tasapuolisesti – ja kriittisesti. Räisänen laaja synteesi ilmestyi aluksi englanninkielisenä ja hieman myöhemmin lyhyempänä suomenkielisenä versiona (*The Rise of Christian Beliefs*, 2010; *Mitä varhaiset kristityt uskoivat*, 2011). Synteesiä voi-

daan pitää myös Räisänen johtaman huippuyksikön ”loppuraporttina.” Englanninkielinen teos on omistettu huippuyksikön jäsenille, ja siinä viitataan yli 40 suomalaisen tutkijan tutkimuksiin; suurin osa näistä tutkijoista oli jossain vaiheessa työskennellyt Räisänen huippuyksikössä.

Räisänen epäilemättä oli suurissa teologisissa kysymyksissä liberaali, ja hänen suhteensa kirkon oppeihin oli korostetun kriittinen. Toisin kuin monet historiallis-kriittiset raamatuntutkijat, hän ei kuitenkaan pyrkinyt siirtämään näitä piirteitä tutkimuskohteisiinsa. Räisänen ei esimerkiksi innostunut tulkinnasta, jonka mukaan pian koittavan maailmanlopun odotus lisättiin Jeesuksen opetuksiin vasta jälkikäteen. Räisänen itse korosti, ettei Jeesuksen hahmoa ja opetuksia ole mahdollista ymmärtää irrallaan oman aikansa juutalaisesta apokalyptiikasta.

Räisänen asemasta kansainvälisen tutkimuksen huipulla kertoo muun muassa se, että hänen tutkimuksistaan on kirjoitettu kaksi väitöskirjaa, sekä kaksi kunniaotohtorin arvoa, toinen Edinburghin, toinen Upsalan yliopistosta. Muistelmansa *Taistelua ja tulkintaa: Raamatuntutkijan tarina* Räisänen julkaisi vuonna 2014.

Oman tutkimustyönsä ohella Heikki Räisänen antoi merkittävän panoksen alansa tohtorinkoulutukseen. Hän oli palautteen antajana tarkka, mutta samalla kannustava ja hyväntahtoinen, ja hänen kommenttinsa tulivat aina nopeasti.

Vaikka Heikki oli näkyvä hahmo sekä kansainvälisissä että kotimaisissa keskusteluissa, hän viihtyi parhaiten työhuoneessaan, joka ei ollut yliopistolla vaan kotona. Heikin rakkain harrastus oli jalkapallo, jota hän pelasi erilaisissa kokoonpanoissa, muun muassa Stadipapeissa ja Uuden testamentin tutkijoiden joukkueessa Nasaretin Työväen palloilijat.

Moni nuorempi pelaaja meni Käpylän kentillä vipuun Heikin kanssa. Hän vaikutti iäkkäältä ja hidasliikkeiseltä, mutta kun hän lähti pallon perään, hän oli nopea ja periksi antamaton. Sellainen Heikki oli tutkijanakin. Kun hän lähti pallon perään, hän jaksoi pelata pelin loppuun asti. Hän jaksoi

selittää näkemyksiään ja niiden perusteita silloinkin, kun vastapuoli vähätteli tai ei välittänyt kuunnella tarkasti. Debateista olisi päässyt helpommalla vetäytymällä, mutta koko suomalaisen raamatuntutkimuksen kannalta on ensiarvoisen tärkeää, ettei Heikki tehnyt niin.

Ismo Dunderberg

Heikki Räisänen In memoriam

Emeritus Professor Heikki Räisänen, one of the pioneers of modern Finnish biblical research, succumbed to a rapidly advancing illness on 30.12.2015, at the age of 74 years. He became professor of New Testament exegetics at the University of Helsinki at the age of 33 and held this position until his retirement in 2006, but in practise he had been a research professor with the Academy of Finland for more than half that time, including the period 1994–2005, when he was head of the university's Centre of Excellence in Biblical Research. He was invited to membership of the Finnish Academy of Science and Letters (group 21) in 1978.

Heikki Räisänen was the most highly respected internationally of all the Finnish biblical scholars and one of the best-known academic theologians in Finland – and certainly the most controversial. The principal reason behind the debates in which he was constantly engaged was the fact that he approached the Bible not as a divine revelation but as a body of texts produced by human agency which required to be studied by historical methods. He consistently emphasized the critical nature of the duty which historical biblical research was called

upon to perform within the Church and within society at large.

The first time he aroused vigorous public debate was in the *lectio praecursoria* to the discussion of his doctoral thesis in the late 1960s, when he expressed critical views regarding the historical nature of the virgin birth of Jesus Christ. He subsequently found himself at the centre of frequent Finnish disputes over biblical matters, as his studies led him to adopt critical views on many other central tenets of the Christian faith as well, e.g. the notion of Jesus' resurrection and his descent into hell after his death, maintaining that these ideas inevitably reflected the beliefs of the world of that time and could not be transposed directly into our day and age.

Räisänen discussed the problems associated with a fundamentalist interpretation of the Bible in detail in his book *Miten ymmärtää Raamattua oikein?* ("How to understand the Bible correctly," 1981), the principal message of which was that the fundamentalist attempts to harmonize the discrepancies contained in the Bible merely give rise to a considerable number of new problems. He also drew attention in his writings to the "dark side" of the Bible, such as

the derogatory references to homosexuals and foreigners that appear in it from time to time, and discussed these at length in his more popular books and particularly in the Finnish journal *Vartija* ("The Guardian"), of which he was the editor for a long period.

As a scholar, Räsänen was talented, meticulous, innovative and highly productive. His terms of office as an Academy of Finland research professor in particular gave him the opportunity to concentrate on writing books and articles of considerable international significance. He was also very broad in his research interests, writing on the Qumran texts, early Christian heresies, the Qur'an and Mahatma Gandhi.

The work that did most to assure him of an international reputation was his *Paul and the Law* (1983), in which he claimed that Paul did not put forward any consistent solution in this regard, as he emphasized the importance of the Law of Moses in some connections and denied it in others. Räsänen was inclined to attribute these contradictory views partly to the differing situations of the missions that Paul had founded and partly to his own struggle with his Jewish background.

Another important topic that Räsänen studied was the history of early Christian thought. He was critical of the kind of "New Testament theology" which attempted to discern a core or thread running through all its texts, preferring to emphasize the rich variation in early Christian thought. The alternative to traditional New Testament theology that he had to offer was an overall, maximally comprehensive, balanced – and critical – presentation of the history of thought in the very early Christian period. His eventual broad-based synthesis was first published in English, as *The Rise of Christian Beliefs* (2010), and later in an abbreviated form in Finnish, as *Mitä varhaiset*

kristityt uskoivat ("What the early Christians believed", 2011). This may also be regarded as the "final report" of the centre of excellence that he had been leading. The English version was in fact dedicated to the members of that research group and contained references to the work of more than 40 Finnish scholars, most of whom had been part of the group at some stage.

Räsänen was without doubt a liberal with respect to all major theological issues, and his relationship to the church's doctrines was critical. Unlike many critical biblical scholars of a historical bent, however, he did not attempt to transfer these features to the objects of his research. He did not, for example, espouse the interpretation that the expectation of the world coming to an end relatively soon was introduced into Jesus' teachings at a later stage. In fact, he himself emphasized that it was not possible to understand either the person of Jesus or his teachings in isolation from the apocalyptic Judaism of those times.

One testimony to Räsänen's status as a top international researcher is the fact that two doctoral theses have been written about his work. He was awarded two honorary doctorates, from the universities of Edinburgh and Uppsala. He published his memoirs, *Taistelua ja tulkinta: Raamatuntutkijan tarina* ("Struggles and interpretations: The Tale of a Biblical Scholar") in 2014.

Alongside his own research, Räsänen contributed a great deal to the training of others in working for a doctorate. He was always very precise when providing students with feedback on their work, but at the same time well-meaning and encouraging, and his comments always came quickly.

Although Heikki was a prominent figure on both the national and international scene, he clearly thrived best in the seclu-

sion of his study at home, not at the university. His favourite hobby was soccer, in which he played for a variety of teams, including the “Clergy of the Capital” and the biblical scholars’ “FC Workers of Nazareth.”

Many a younger player was caught out by Heikki’s demeanour on the pitch. He gave the impression of being elderly and slow, but when he set off chasing after the ball he was fast and highly determined. And

it was the same with his work. Once he put his mind to something there was nothing that could stop him. He was adamant in setting right his opinions and the reasons for them in public debates, even if this took a lot of time and energy. He could have settled many debates more easily by withdrawing, but it was extremely fortunate for Finnish biblical studies that Heikki never thought of doing that.

Obituary by Ismo Dunderberg